

Υπόθεση C-391/20

Αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

Ημερομηνία καταθέσεως:

29 Ιουλίου 2020

Αιτούν δικαστήριο:

Satversmes tiesa (Συνταγματικό Δικαστήριο, Λετονία)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

14 Ιουλίου 2020

Αιτούντες:

Boriss Cilevičs κ.λπ.

Όργανο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη:

Saeima (Κοινοβούλιο, Λετονία)

**LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA (ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΛΕΤΟΝΙΑΣ, ΛΕΤΟΝΙΑ)**

ΑΠΟΦΑΣΗ

**ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΠΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΑΡΙΘ. 2020-33-01

Ρίγα, 14 Ιουλίου 2020

Το Latvijas Republikas Satversmes tiesa (στο εξής: αιτούν δικαστήριο) [παραιλιπόμενα] [σύνθεση του αιτούντος δικαστηρίου],

Κατόπιν αιτήσεως είκοσι βουλευτών της δέκατης τρίτης κοινοβουλευτικής περιόδου του Saeima (Κοινοβουλίου, Λετονία) —Boriss Cilevičs, Valērijs Agešins, Vjačeslavs Dombrovskis, Vladimirs Nikonovs, Artūrs Rubīks, Ivans Ribakovs, Nikolajs Kabanovs, Igors Pimenovs, Vitālijs Orlovs, Edgars Kucins, Ivans Klementjevs, Inga Goldberga, Evija Papule, Jānis Krišāns, Jānis

Urbanovičs, Ļubova Švecova, Sergejs Dolgopolovs, Andrejs Klementjevs, Regīna Ločmele-Luņona και Ivars Zariņš— [παρλειπόμενα] [στοιχεία της διαδικασίας], η οποία αίτηση υποβλήθηκε κατά την έγγραφη διαδικασία κατόπιν της εξέτασης κατά τη συνεδρίαση της 14ης Ιουλίου 2020 της υπόθεσης «Επί της συμβατότητας των άρθρων 5, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, και 56, παράγραφος 3, του Augstsksolu likums (νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), καθώς και του σημείου 49 των μεταβατικών διατάξεων του εν λόγω νόμου, προς τα άρθρα 1 και 105 του Latvijas Republikas Satversme (Συντάγματος της Δημοκρατίας της Λετονίας· στο εξής: Σύνταγμα)»,

εκθέτει τα εξής:

I. Η λετονική νομοθεσία

1. Το άρθρο 1 του Συντάγματος ορίζει τα εξής:

«Η Λετονία είναι ανεξάρτητο δημοκρατικό κράτος.»

Το άρθρο 4 του Συντάγματος έχει ως εξής:

«Η λετονική είναι η επίσημη γλώσσα της Δημοκρατίας της Λετονίας. Η σημαία της Λετονίας είναι κόκκινη με μια λευκή λωρίδα.»

Το άρθρο 68 του Συντάγματος ορίζει ότι:

«Κάθε διεθνής συμφωνία που διέπει ζητήματα τα οποία πρέπει να αντιμετωπίζονται δια της νομοθετικής οδού απαιτεί επικύρωση εκ μέρους του Κοινοβουλίου.

Με τη σύναψη διεθνών συμφωνιών η Λετονία δύναται, προς ενίσχυση της δημοκρατίας, να αναθέσει σε διεθνή θεσμικά όργανα μέρος των αρμοδιοτήτων των θεσμικών οργάνων του κράτους. Το Κοινοβούλιο δύναται να επικυρώσει διεθνείς συμφωνίες για την ανάθεση σε διεθνή θεσμικά όργανα μέρος των αρμοδιοτήτων των θεσμικών οργάνων του κράτους σε συνεδριάσεις στις οποίες παρίστανται τουλάχιστον τα δύο τρίτα των μελών του Κοινοβουλίου· για την επικύρωση απαιτείται πλειοψηφία των δύο τρίτων των παρόντων βουλευτών.

Η συμμετοχή της Λετονίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποφασίζεται με δημοψήφισμα που διοργανώνεται κατόπιν προτάσεως του Κοινοβουλίου.

Οι σημαντικές μεταβολές στους όρους συμμετοχής της Λετονίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση υποβάλλονται σε δημοψήφισμα, εφόσον το ζητήσει τουλάχιστον το ήμισυ των μελών του Κοινοβουλίου.»

Το άρθρο 105 του Συντάγματος ορίζει τα εξής:

«Καθένας έχει δικαίωμα ιδιοκτησίας. Τα αγαθά που αποτελούν το αντικείμενο του δικαιώματος ιδιοκτησίας δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται κατά τρόπο αντιβαίνοντα στο δημόσιο συμφέρον. Το δικαίωμα ιδιοκτησίας μπορεί να

περιοριστεί μόνο με νόμο. Αναγκαστική απαλλοτρίωση για λόγους δημόσιας ωφέλειας επιτρέπεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, βάσει ειδικού νόμου και έναντι δίκαιης αποζημίωσης.»

Το άρθρο 112 του Συντάγματος ορίζει ότι:

«Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Το κράτος εξασφαλίζει τη δωρεάν πρόσβαση στη βασική εκπαίδευση και στις λοιπές βαθμίδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική.»

Το άρθρο 113 του Συντάγματος ορίζει τα εξής:

«Το κράτος αναγνωρίζει την ελευθερία επιστημονικής, καλλιτεχνικής ή άλλης δημιουργίας και εξασφαλίζει την προστασία του δικαιώματος του δημιουργού και του δικαιώματος ευρεσιτεχνίας.»

2. Στις 2 Νοεμβρίου 1995, το Κοινοβούλιο εξέδωσε τον νόμο περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου του ίδιου έτους.

2.1. Το άρθρο 5 του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προέβλεπε αρχικώς ότι τα ιδρύματα αυτά είχαν ως αποστολή την καλλιέργεια και ανάπτυξη των επιστημών και των τεχνών. Με τον likums «Grozījumi Augstskolu likumā» (νόμο της 21ης Ιουνίου 2018 για την τροποποίηση του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) τροποποιήθηκε η τρίτη περίοδος του άρθρου 5 του εν λόγω νόμου, η οποία είχε πλέον ως εξής: «Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους καλλιεργούν και αναπτύσσουν τις επιστήμες, τις τέχνες και την επίσημη γλώσσα».

2.2. Με τον νόμο της 21ης Ιουνίου 2018 για την τροποποίηση του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τροποποιήθηκε, επίσης, το άρθρο 56 του μνημονευθέντος νόμου. Στην αρχή της παραγράφου 3 του εν λόγω άρθρου, η διατύπωση «κρατικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης» αντικαταστάθηκε από τη διατύπωση «ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στα ιδρύματα τριτοβάθμιας επαγγελματικής και τεχνικής κατάρτισης». Επομένως, από την 1η Ιανουαρίου 2019, ημερομηνία έναρξης ισχύος των τροποποιήσεων αυτών, το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει ως εξής:

«Στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και στα ιδρύματα τριτοβάθμιας επαγγελματικής και τεχνικής κατάρτισης τα προγράμματα σπουδών προσφέρονται στην επίσημη γλώσσα. Προγράμματα σπουδών σε ξένη γλώσσα μπορούν να παρακολουθούνται μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις:

1) Τα προγράμματα σπουδών που παρακολουθούν αλλοδαποί σπουδαστές στη Λετονία και τα προγράμματα σπουδών που διοργανώνονται στο πλαίσιο της συνεργασίας η οποία προβλέπεται σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε διεθνείς συμφωνίες μπορούν να προσφέρονται στις επίσημες γλώσσες της

Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εάν οι σπουδές που προβλέπεται να πραγματοποιηθούν στη Λετονία έχουν διάρκεια μεγαλύτερη των έξι μηνών ή αντιστοιχούν σε περισσότερες από 20 ακαδημαϊκές μονάδες, στον αριθμό των υποχρεωτικών διδακτικών ωρών που πρέπει να συμπληρώσουν οι αλλοδαποί σπουδαστές πρέπει να συμπεριλαμβάνεται η εκμάθηση της επίσημης γλώσσας.

2) Στις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορεί να προσφέρεται περισσότερο από το εν πέμπτο του αριθμού των ακαδημαϊκών μονάδων του προγράμματος σπουδών, χωρίς να υπολογίζονται προς τούτο οι τελικές και οι κρατικές εξετάσεις ούτε η κατάρτιση των εργασιών για την πρόσβαση στο πανεπιστήμιο και για την απόκτηση πτυχίου και μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών.

3) Τα προγράμματα σπουδών που πρέπει να παρακολουθούνται σε ξένη γλώσσα, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι τους σύμφωνα με την εκπαιδευτική κατάταξη της Δημοκρατίας της Λετονίας στις ακόλουθες κατηγορίες εκπαιδευτικών προγραμμάτων: σπουδές γλωσσολογικού και πολιτιστικού αντικειμένου ή προγράμματα σχετικά με την εκμάθηση γλωσσών. Η επιτροπή αδειοδότησης αποφασίζει σχετικά με το αν το οικείο πρόγραμμα σπουδών εμπίπτει στην κατηγορία αυτή εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

4) Τα κοινά προγράμματα σπουδών μπορούν να προσφέρονται στις επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.»

Συνεπώς, το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ορίζει ότι σε όλα τα εγκατεστημένα στη Λετονία ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικών, τα προγράμματα σπουδών προσφέρονται στην επίσημη γλώσσα. Η χρήση ξένων γλωσσών για την προσφορά τέτοιων προγραμμάτων είναι δυνατή μόνο στις περιπτώσεις τις οποίες προβλέπει η εν λόγω διάταξη.

2.3. Με τον νόμο της 21ης Ιουνίου 2018 για την τροποποίηση του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προστέθηκε στις μεταβατικές διατάξεις του νόμου αυτού το σημείο 49, το οποίο έχει ως εξής:

«Οι τροποποιήσεις που επήλθαν στο άρθρο 56, παράγραφος 3, του παρόντος νόμου σχετικά με τη γλώσσα στην οποία προσφέρονται τα προγράμματα σπουδών τίθενται σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2019. Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα ιδρύματα τριτοβάθμιας επαγγελματικής και τεχνικής κατάρτισης στα οποία τα προγράμματα σπουδών προσφέρονται σε γλώσσα που δεν είναι σύμφωνη με τα προβλεπόμενα στις διατάξεις του άρθρου 56, παράγραφος 3, του παρόντος νόμου μπορούν να συνεχίσουν να προσφέρουν τα προγράμματα αυτά στην ως άνω γλώσσα μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2022. Από την 1η Ιανουαρίου 2019 δεν επιτρέπεται να γίνονται δεκτοί σπουδαστές στα προγράμματα σπουδών που προσφέρονται σε γλώσσα που δεν είναι σύμφωνη με τα προβλεπόμενα στις διατάξεις του άρθρου 56, παράγραφος 3, του παρόντος νόμου.

3. Στη Λετονία υπάρχουν δύο ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης —η Rīgas Ekonomikas augstskola (Ανώτερη Σχολή Οικονομικών Επιστημών της

Ρίγα) και η Rīgas Juridiskā augstskola (Ανώτερη Νομική Σχολή της Ρίγα)— η λειτουργία των οποίων διέπεται από ειδικούς νόμους. Οι νόμοι αυτοί περιέχουν, μεταξύ άλλων, διατάξεις σχετικές με τη γλώσσα στην οποία διδάσκονται τα μαθήματα στα εν λόγω ιδρύματα.

Το άρθρο 19, παράγραφος 1, του Likums «Par Rīgas Ekonomikas augstskolu» (νόμου της Ανώτερης Σχολής Οικονομικών Επιστημών της Ρίγα) ορίζει ότι:

«Στο ίδρυμα αυτό η διδασκαλία των μαθημάτων γίνεται στην αγγλική γλώσσα. Η κατάρτιση και η υποστήριξη των εργασιών που απαιτούνται για την απόκτηση του Πτυχίου, του Μεταπτυχιακού ή του Διδακτορικού τίτλου και οι εξετάσεις επαγγελματικής πιστοποίησης πραγματοποιούνται στην αγγλική γλώσσα.»

Εξάλλου, το άρθρο 21 του Rīgas Juridiskās augstskolas likums (νόμου της Ανώτερης Νομικής Σχολής της Ρίγα) προβλέπει τα εξής:

«Το ίδρυμα αυτό προσφέρει προγράμματα σπουδών τα οποία έχουν λάβει τη σχετική άδεια και έχουν πιστοποιηθεί σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στη νομοθεσία. Η διδασκαλία των μαθημάτων γίνεται στην αγγλική ή σε άλλη επίσημη γλώσσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.»

II. Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4. Το άρθρο 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζει το δικαίωμα εγκαταστάσεως και το άρθρο 56 της Συνθήκης αυτής την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Η ελευθερία εγκαταστάσεως συνδέεται επίσης με την επιχειρηματική ελευθερία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

III. Το ιστορικό της διαφοράς και η διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου

5. Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου εισήχθη η υπόθεση αριθ. 2019-12-01 «Επί της συμβατότητας των άρθρων 5, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, και 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και του σημείου 49 των μεταβατικών διατάξεων του εν λόγω νόμου, προς τα άρθρα 1, 105 και 112 του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Λετονίας».

Η εν λόγω υπόθεση εισήχθη κατόπιν αιτήσεως είκοσι βουλευτών του λετονικού Κοινοβουλίου (στο εξής: αιτούντες). Αυτό το είδος αίτησης συνεπάγεται αφηρημένο έλεγχο των κανόνων. Οι αιτήσεις αυτές, τις οποίες ασκούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου τα πρόσωπα που δικαιούνται να ζητήσουν τον αφηρημένο έλεγχο των κανόνων δικαίου, μεταξύ των οποίων και οι βουλευτές του λετονικού Κοινοβουλίου, αποσκοπούν στην προάσπιση του δημόσιου συμφέροντος. Οι αιτήσεις αυτές αποτελούν ουσιώδες μέσο για την προστασία σημαντικών κρατικών και κοινωνικών συμφερόντων. Ο αφηρημένος έλεγχος των κανόνων δικαίου αποτελεί μέσο οργάνωσης του νομικού συστήματος. Επομένως, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει τη συμβατότητα των επίμαχων

διατάξεων με τους υπέρτερους κανόνες δικαίου ως προς το σύνολο των προσώπων για τα οποία ο νομοθέτης έχει καταστήσει εφαρμοστέα την εκάστοτε επίμαχη ρύθμιση (βλ. απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου της 15ης Νοεμβρίου 2016 στην υπόθεση 2015-25-01, σκέψη 9).

6. Με την αίτηση που άσκησαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, **οι αιτούντες** ισχυρίστηκαν ότι τα άρθρα 5, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, και 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και το σημείο 49 των μεταβατικών διατάξεων του εν λόγω νόμου (στο εξής: επίμαχες διατάξεις) δεν ήταν σύμφωνα προς τα άρθρα 1, 105 και 112 του Συντάγματος.

Οι αιτούντες προέβησαν ότι οι επίμαχες διατάξεις περιορίζουν την αυτονομία των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και την ακαδημαϊκή ελευθερία του διδακτικού προσωπικού και των σπουδαστών τους, καθόσον επιβάλλουν στα εν λόγω ιδρύματα την υποχρέωση να καλλιεργούν και να αναπτύσσουν την επίσημη γλώσσα και περιορίζουν τη δυνατότητα των ιδρυμάτων αυτών να προσφέρουν προγράμματα σπουδών σε ξένες γλώσσες. Κατά την άποψή τους, κατ' αυτόν τον τρόπο περιορίζεται το δικαίωμα εκπαίδευσης που καθιερώνει το άρθρο 112 του Συντάγματος.

Οι αιτούντες ισχυρίστηκαν επίσης ότι οι επίμαχες διατάξεις περιορίζουν το δικαίωμα των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να ασκούν εμπορική δραστηριότητα και να προσφέρουν έναντι αμοιβής την υπηρεσία τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σύμφωνα με την άδεια που τους έχει χορηγηθεί, μολονότι το εν λόγω δικαίωμα προστατεύεται από το δικαίωμα ιδιοκτησίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 105 του Συντάγματος. Τα ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν μπορούν να προσφέρουν σε πλήρη έκταση προγράμματα που προσφέρονται στην αγγλική ή σε άλλες γλώσσες που δεν είναι επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κατά τους αιτούντες, οι επίμαχες διατάξεις παραβιάζουν επίσης την αρχή της νομιμότητας που καθιερώνει το άρθρο 1 του Συντάγματος, βάσει του οποίου εκείνοι οι οποίοι προέβαιναν στη σύσταση ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μπορούσαν να έχουν δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ως προς το ότι θα μπορούσαν να επωφεληθούν από τη χρήση της ιδιοκτησίας τους. Δεδομένου ότι τα εν λόγω ιδρύματα έλαβαν τις αντίστοιχες άδειες και τα προγράμματα σπουδών τους πιστοποιήθηκαν, προσδοκούσαν ότι θα μπορούσαν να συνεχίσουν να ασκούν την εν λόγω εμπορική δραστηριότητα. Δεν έχουν προβλεφθεί διατάξεις για την ομαλότερη μετάβαση στη νέα νομοθεσία ούτε κάποιος αντισταθμιστικός μηχανισμός.

Οι αιτούντες υποστήριξαν, επίσης, ότι οι επίμαχες διατάξεις, δημιουργώντας εμπόδιο για την είσοδο στην αγορά της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και εμποδίζοντας τους υπηκόους και τις επιχειρήσεις άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προσφέρουν υπηρεσίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ξένες γλώσσες, θίγουν τα δικαιώματα της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που κατοχυρώνονται από το δίκαιο της

Ευρωπαϊκής Ένωσης και αναγνωρίζονται στα άρθρα 49 και 56 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και την επιχειρηματική ελευθερία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

7. Το Κοινοβούλιο, το οποίο εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη, υποστηρίζει ότι οι επίμαχες διατάξεις είναι σύμφωνες με τα άρθρα 5, 105 και 112 του Συντάγματος.

7.1. Κατά το Κοινοβούλιο, οι επίμαχες διατάξεις δεν περιορίζουν τα δικαιώματα των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, δεδομένου ότι το δικαίωμα εκπαίδευσης περιλαμβάνει μόνον την προστασία των δικαιωμάτων των σπουδαστών. Το κράτος δεν υποχρεούται να εξασφαλίζει την τριτοβάθμια εκπαίδευση σε γλώσσα διαφορετική από την επίσημη γλώσσα. Η αρχή της ενότητας του εκπαιδευτικού συστήματος απαιτεί την εφαρμογή ενιαίων βασικών γλωσσικών απαιτήσεων στα διάφορα είδη και βαθμίδες εκπαίδευσης. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι περιορίστηκαν τα δικαιώματα που απονέμει το άρθρο 112 του Συντάγματος. Επιπλέον, ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι τα δικαιώματα αυτά περιορίζονται, ο περιορισμός αυτός επιβάλλεται από τον νόμο, επιδιώκει θεμιτό σκοπό και τελεί σε αναλογία προς τον εν λόγω σκοπό.

7.2. Με το υπόμνημά του αντικρούσεως, το Κοινοβούλιο ισχυρίστηκε ότι οι επίμαχες διατάξεις δεν θίγουν τα αναγνωριζόμενα από το άρθρο 105 του Συντάγματος δικαιώματα, καθόσον οι διατάξεις αυτές δεν προσφέρουν έννομη προστασία στο δικαίωμα των προσώπων να αποκομίζουν κέρδη. Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι τα ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δραστηριοποιούνται σε ειδικώς ρυθμιζόμενο τομέα δραστηριότητας, ο οποίος υπόκειται σε υποχρέωση επίτευξης των σκοπών που έχει θέσει ο νομοθέτης, και δεν μπορούν να επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό παρά μόνο στο πλαίσιο της επίτευξης των σκοπών αυτών. Ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι οι επίμαχες διατάξεις περιορίζουν τα δικαιώματα που αναγνωρίζει το άρθρο 105 του Συντάγματος, ο περιορισμός αυτός είναι αναλογικός, δεδομένου ότι τα ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εξακολουθούν να μπορούν να προσφέρουν προγράμματα σπουδών σύμφωνα με τις απαιτήσεις του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, να προσφέρουν ανεπίσημα μαθήματα και να ασκούν ερευνητικές δραστηριότητες. Επιπλέον, το σημείο 49 των μεταβατικών διατάξεων του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προβλέπει αρκούντως μακρά μεταβατική περίοδο.

Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο Sandis Bērtaitis, εκπρόσωπος του Κοινοβουλίου, υποστήριξε ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν περιορίζει τη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν, στον τομέα της εκπαίδευσης, κανόνες αναγκαίους για την προστασία των συνταγματικών αξιών. Επιπλέον, προέβαλε ότι το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προβλέπει ειδικές διατάξεις για την πραγματοποίηση προγραμμάτων σπουδών στις γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επομένως, δεν απομακρύνεται από τον εκπαιδευτικό χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

8. Στις 11 Ιουνίου 2020, το **αιτούν δικαστήριο** εξέδωσε απόφαση στην υπόθεση αριθ. 2019-12-01 (στο εξής: απόφαση).

8.1. Με την απόφασή του, το αιτούν δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 105 του Συντάγματος πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της ελευθερίας εγκαταστάσεως που κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως εκ τούτου, έκρινε ότι ήταν αναγκαίο να διευκρινιστεί το περιεχόμενο της ελευθερίας εγκαταστάσεως, εξετάζοντας, παράλληλα, τη δυνατότητα υποβολής στο Δικαστήριο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως. Το αιτούν δικαστήριο παρατήρησε, επίσης, ότι δεν είναι ευκατάρια μια κατάσταση στην οποία, με την ενδεχόμενη υποβολή στο Δικαστήριο αίτησης προδικαστικής αποφάσεως, δεν επιλύεται επί μακρό χρονικό διάστημα, τουλάχιστον εν μέρει, το ζήτημα της συμφωνίας των επίμαχων διατάξεων με το Σύνταγμα. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε τον διαχωρισμό της υπό κρίση υπόθεσης σε δύο μέρη: την υπόθεση σχετικά με τη συμφωνία των επίμαχων διατάξεων με το άρθρο 112 του Συντάγματος και την υπόθεση σχετικά με τη συμφωνία των επίμαχων διατάξεων με τα άρθρα 1 και 105 του Συντάγματος. Όσον αφορά την πρώτη υπόθεση, έπρεπε να εκδώσει απόφαση, δεδομένου ότι, στο πλαίσιο αυτό, οι επίμαχες διατάξεις διέπουν τομέα ο οποίος εμπίπτει, σύμφωνα με το άρθρο 165 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην αρμοδιότητα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντιθέτως, όσον αφορά τη δεύτερη υπόθεση, πρέπει να συνεχιστεί η εξέτασή της επί της ουσίας.

8.2. Λαμβανομένης υπόψη της στενής σχέσης που υφίσταται μεταξύ της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της ελευθερίας της επιστημονικής, καλλιτεχνικής ή άλλης δημιουργίας, στην υπόθεση σχετικά με τη συμφωνία των επίμαχων διατάξεων με το άρθρο 112 του Συντάγματος, εκτός από το ζήτημα της συμφωνίας των εν λόγω κανόνων με το δικαίωμα εκπαίδευσης, το αιτούν δικαστήριο εξέτασε και τη συμφωνία τους με το άρθρο 113 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει την ελευθερία της επιστημονικής δημιουργίας.

Με την απόφαση αυτή, κρίνει ότι με την υποχρέωση καλλιέργειας και ανάπτυξης της επίσημης γλώσσας που προβλέπει το άρθρο 5 του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ο νομοθέτης εξειδίκευσε τη θετική υποχρέωση του κράτους να θεσπίσει κανονιστικό πλαίσιο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση που να διασφαλίζει ότι η δραστηριότητα των εν λόγω ιδρυμάτων ασκείται προς το γενικό συμφέρον. Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η επίμαχη διάταξη απονέμει στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ευρεία ευχέρεια εκτίμησης όσον αφορά την εκπλήρωση της αποστολής αυτής. Κατά συνέπεια, το άρθρο 5, παράγραφος 1, τρίτη περίοδος, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σύμφωνο με το άρθρο 112 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το άρθρο 113 του Συντάγματος.

Το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με το σημείο 49 των μεταβατικών διατάξεων του εν λόγω νόμου, δεδομένου ότι οι

κανόνες αυτοί αποτελούν ενιαίο κανονιστικό πλαίσιο. Η ρύθμιση αυτή περιορίζει την ακαδημαϊκή ελευθερία του διδακτικού προσωπικού και των σπουδαστών των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς επίσης και την αυτονομία των εν λόγω ιδρυμάτων, καθόσον προβλέπει περιορισμούς για τη χρήση ξένων γλωσσών κατά την υλοποίηση προγραμμάτων σπουδών στα ιδρύματα αυτά. Ο περιορισμός αυτός επιβάλλεται από τον νόμο, επιδιώκει θεμιτό σκοπό και είναι κατάλληλος για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο νομοθέτης δεν είχε εξετάσει αν ο θεμιτός αυτός σκοπός μπορούσε να επιτευχθεί με λιγότερο περιοριστικά μέσα. Ένα από τα μέσα αυτά θα μπορούσε να είναι μια συνολική αξιολόγηση της ποιότητας όλων των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, βάσει της οποίας θα μπορούσε να χορηγηθεί άδεια προσφοράς προγραμμάτων σπουδών σε ξένη γλώσσα. Επιπλέον, ρύθμιση που θα εισήγε εξαίρεση από το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για ορισμένους επιστημονικούς κλάδους ή για ορισμένο επίπεδο σπουδών θα περιόριζε λιγότερο την ακαδημαϊκή ελευθερία του διδακτικού προσωπικού και των σπουδαστών των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και την αυτονομία των ιδρυμάτων αυτών. Κατά συνέπεια, το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το σημείο 49 των μεταβατικών διατάξεων του νόμου αυτού δεν είναι σύμφωνα με το άρθρο 112 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το άρθρο 113 του Συντάγματος, στο μέτρο που οι επίμαχες διατάξεις εφαρμόζονται στα ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

IV. Λόγοι για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

9. Δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στη Λετονία τέτοια ιδρύματα μπορούν να ιδρύνονται από το κράτος ή από άλλα νομικά ή φυσικά πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων των αλλοδαπών νομικών ή φυσικών προσώπων. Επομένως, η τριτοβάθμια εκπαίδευση αποτελεί υπηρεσία δυνάμενη να παρασχεθεί από επιχειρήσεις συσταθείσες από ιδιώτες.

Το άρθρο 4 της Συνθήκης [για την Ευρωπαϊκή Ένωση] ορίζει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών. Εξάλλου, δυνάμει του άρθρου 165 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση σέβεται την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία. Επομένως, μπορεί να συναχθεί ότι το περιεχόμενο και η οργάνωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι επίμαχες διατάξεις, οι οποίες διέπουν τη λειτουργία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με σκοπό την προώθηση της καλλιέργειας και της ανάπτυξης της επίσημης γλώσσας, εντάσσονται σε τομέα αρμοδιότητας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι η ελευθερία εγκαταστάσεως έχει εφαρμογή και σε τομείς των οποίων η αρμοδιότητα επαφίεται στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ.,

για παράδειγμα, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Ιουνίου 2020, ΚΟΒ, C-206/19, [παραλειπόμενα] EU:C:2020:463, σκέψη 20).

Η ελευθερία εγκαταστάσεως, κατά την έννοια του άρθρου 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων, καθώς και τη σύσταση και τη διαχείριση επιχειρήσεων σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται από τη νομοθεσία της χώρας εγκαταστάσεως για τους δικούς της υπηκόους. Επομένως, της ελευθερίας αυτής απολαύουν τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, η ελευθερία εγκαταστάσεως πρέπει να ερμηνεύεται κατά την ευρεία έννοια. Η έννοια αυτή περιλαμβάνει το δικαίωμα των υπηκόων και των επιχειρήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συμμετέχουν, μονίμως και συνεχώς, στην οικονομική ζωή άλλου κράτους μέλους με κερδοσκοπικό σκοπό (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Ιουνίου 1974, Reyners, 2/74, [παραλειπόμενα] EU:C:1974:68, σκέψη 25). Επομένως, η επ' αμοιβή διοργάνωση μαθημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επίσης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ελευθερίας εγκαταστάσεως, οσάκις η εν λόγω δραστηριότητα ασκείται από υπήκοο ενός κράτους μέλους εντός άλλου κράτους μέλους κατά τρόπο σταθερό και συνεχή, μέσω κύριας ή δευτερεύουσας εγκαταστάσεως εντός του τελευταίου αυτού κράτους μέλους. Ως περιορισμός της ελευθερίας αυτής, κατά την έννοια του άρθρου 49, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρέπει να θεωρείται κάθε μέτρο το οποίο απαγορεύει, παρακωλύει ή καθιστά λιγότερο ελκυστική την άσκηση της ως άνω ελευθερίας (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Νοεμβρίου 2003, Neri, C-153/02, [παραλειπόμενα] EU:C:2003:614, σκέψεις 39 και 41).

9.1. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση στην υπόθεση αριθ. 2019-12-01, διάφορα πρόσωπα που κλήθηκαν να εκθέσουν τις απόψεις τους υποστήριξαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ότι οι επίμαχες διατάξεις μπορούσαν να συνιστούν περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως που κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεδομένου ότι το άρθρο 56 του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δημιουργεί δυσυμπέρβλητο εμπόδιο για την είσοδο αλλοδαπών επιχειρήσεων στη λετονική αγορά της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η έννοια του «περιορισμού» κατά τα άρθρα 49 και 56 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρεται σε κάθε μέτρο το οποίο απαγορεύει, παρακωλύει ή καθιστά λιγότερο ελκυστική την άσκηση της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Το άρθρο 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαγορεύει την εφαρμογή οποιασδήποτε εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως η οποία καθιστά δυσχερέστερη την παροχή υπηρεσιών μεταξύ κρατών μελών έναντι της αμιγώς εσωτερικού χαρακτήρα παροχής υπηρεσιών εντός κράτους μέλους (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουλίου 2007, Επιτροπή κατά Βελγίου, C-522/04, [παραλειπόμενα] EU:C:2007:405, σκέψη 37). Η οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (στο εξής:

οδηγία περί υπηρεσιών), περιλαμβάνει γενικές διατάξεις που είναι απαραίτητες για να διευκολυνθεί η άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης των παρόχων υπηρεσιών και η ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών. Το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας περί υπηρεσιών προβλέπει ότι τα κράτη μέλη δεν εξαρτούν την παροχή υπηρεσιών από απαιτήσεις που εισάγουν διακρίσεις.

Επιπλέον, στην έννοια του περιορισμού εμπίπτουν επίσης τα μέτρα κράτους μέλους, τα οποία, χωρίς να εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις, επηρεάζουν την πρόσβαση στην αγορά των επιχειρήσεων άλλων κρατών μελών και παρακωλύουν έτσι το εμπόριο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ., για παράδειγμα, απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Απριλίου 2009, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-518/06, [παραλειπόμενα] EU:C:2009:270, σκέψεις 62 και 64). Ως έμμεση διάκριση νοείται κάθε εθνικό μέτρο το οποίο, ακόμη και αν εφαρμόζεται ανεξαρτήτως ιθαγενείας, καθιστά λιγότερο ελκυστική την άσκηση των ελευθεριών που εγγυάται η Συνθήκη (βλ., για παράδειγμα, απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Μαρτίου 2020, Vodafone Magyarorszá, C-75/18, [παραλειπόμενα] EU:C:2020:139, σκέψεις 42 και 43).

Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι τα εθνικά μέτρα που ενδέχεται να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που διασφαλίζει η Συνθήκη μπορούν πάντως να επιτρέπονται εφόσον επιδιώκουν συμβατό με τη Συνθήκη θεμιτό σκοπό, δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και δεν είναι δεσμευτικά πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Ιουλίου 2007, Επιτροπή κατά Βελγίου, C-522/04, [παραλειπόμενα] EU:C:2007:47). Το Δικαστήριο έχει εξετάσει τους περιορισμούς της ελευθερίας εγκαταστάσεως στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά μέχρι σήμερα [μόνον] όσον αφορά τις προϋποθέσεις πρόσβασης σε επάγγελμα εντός των κρατών μελών και την αναγνώριση των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 2008, Επιτροπή κατά Πορτογαλίας, C-307/07, [παραλειπόμενα] EU:C:2008:402, και της 29ης Ιανουαρίου 2009, Consiglio Nazionale degli Ingegneri, C-311/06, [παραλειπόμενα] EU:C:2009:37). Κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου, η διαφορά της κύριας δίκης αφορά την πρόσβαση στην αγορά των υπηρεσιών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη εξετάσει το ζήτημα της άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Μέχρι σήμερα, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει εξετάσει το ζήτημα αν ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει την υποχρέωση καλλιέργειας εθνικής γλώσσας και χρήσεως αυτής στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως και, στην περίπτωση αυτή, αν ο περιορισμός αυτός δικαιολογείται, είναι κατάλληλος και δεν είναι δεσμευτικός πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

σχετικά με υποθέσεις των οποίων τα πραγματικά και τα νομικά στοιχεία είναι διαφορετικά από αυτά της υπό κρίση υποθέσεως θα μπορούσε επίσης να ασκεί επιρροή στην υπό κρίση υπόθεση. Για παράδειγμα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η υποχρέωση που επιβάλλει ένα κράτος μέλος στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς να διαθέτουν ορισμένο ποσοστό των εσόδων σε έργα των οποίων η γλώσσα του πρωτοτύπου είναι μία από τις επίσημες γλώσσες του οικείου κράτους μέλους συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, της ελευθερίας εγκαταστάσεως, της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων και της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Ένας τέτοιος περιορισμός κρίθηκε σύμφωνος με το δίκαιο της Ένωσης (βλ., για παράδειγμα, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Μαρτίου 2009, UTECA, C-222/07, [παραλειπόμενα] EU:C:2009:124, σκέψη 24). Το Δικαστήριο κατέληξε επίσης στο συμπέρασμα ότι ρύθμιση επιβάλλουσα τη σύναψη συμβάσεων εργασίας στην επίσημη γλώσσα κράτους μέλους ενδέχεται να επιδρά αποτρεπτικώς για τους εργαζομένους και εργοδότες από άλλα κράτη μέλη οι οποίοι δεν ομιλούν τη γλώσσα αυτή και, ως εκ τούτου, συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Ο περιορισμός αυτός κρίθηκε ασυμβίβαστος με το άρθρο 45 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Απριλίου 2013, Las, C-202/11, [παραλειπόμενα] EU:C:2013:239, σκέψη 22).

Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι, με τις προτάσεις της 5ης Μαρτίου 2020, η γενική εισαγγελέας του Δικαστηρίου Juliane Kokott εξέτασε ορισμένες διατάξεις του ουγγρικού δικαίου οι οποίες προβλέπουν ότι τα αλλοδαπά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που επιθυμούν να εγκατασταθούν στην Ουγγαρία δύνανται να το πράξουν μόνον αν προσφέρουν υπηρεσίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο κράτος της έδρας τους και εφόσον έχει συναφθεί διεθνής συνθήκη μεταξύ της Ουγγαρίας και της οικείας χώρας. Μολονότι η Ουγγρική Κυβέρνηση δήλωσε ότι μια τέτοια ρύθμιση είναι αναγκαία για την προστασία της δημοσίας τάξεως και για τη διασφάλιση της ποιότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η γενική εισαγγελέας κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν είναι σύμφωνη ούτε με το άρθρο 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε συνδυασμό με το άρθρο 54 της εν λόγω Συνθήκης, ούτε με το άρθρο 16 της οδηγίας περί υπηρεσιών, ούτε με την επιχειρηματική ελευθερία που κατοχυρώνεται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση C-66/18, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας [παραλειπόμενα] EU:C:2020:172, σημεία 130 έως 140, 153 έως 161 και 175).

9.2. Το άρθρο 5 του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επιβάλλει σε όλα τα ιδρύματα που επιθυμούν να χορηγήσουν δίπλωμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αναγνωρισμένο από τη Δημοκρατία της Λετονίας την υποχρέωση να αναπτύσσουν και να καλλιεργούν την επίσημη γλώσσα, δηλαδή τη λετονική. Το άρθρο 56, παράγραφος 3, του εν λόγω νόμου περιορίζει τις δυνατότητες των ιδιωτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να προσφέρουν και να διδάσκουν μαθήματα σε ξένες γλώσσες, διότι τούτο είναι δυνατό μόνο στις ειδικές περιπτώσεις που ορίζει η διάταξη αυτή (βλ. απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου της 11ης Ιουνίου 2020 στην υπόθεση αριθ. 2019-12-01, σκέψη 29.4).

Οι δύο αυτές διατάξεις εφαρμόζονται κατά τον ίδιο τρόπο στα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς επίσης τόσο στις επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στη Λετονία όσο και σε εκείνες που είναι εγκατεστημένες στην αλλοδαπή. Δυνάμει, όμως, του άρθρου 21 του νόμου της Ανώτερης Νομικής Σχολής της Ρίγα και του άρθρου 19, παράγραφος 1, του νόμου της Ανώτερης Σχολής Οικονομικών Επιστημών της Ρίγα, το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν εφαρμόζεται στα δύο αυτά εγκατεστημένα στη Λετονία ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Επομένως, το αιτούν δικαστήριο καταλήγει στο εξής συμπέρασμα: η προπαρατεθείσα νομολογία του Δικαστηρίου καθιστά προφανές ότι η υποχρέωση χρήσης της επίσημης γλώσσας κράτους μέλους ή προώθησης της ανάπτυξης της σε οποιονδήποτε τομέα της επιχειρηματικής δραστηριότητας θα μπορούσε να κριθεί ως περιορισμός της ελευθερίας εγκαταστάσεως. Ωστόσο, λαμβανομένης υπόψη της αρμοδιότητας των κρατών μελών στον τομέα της εκπαίδευσης, είναι αμφίβολο αν η επιβαλλόμενη στα ιδιωτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υποχρέωση να καλλιεργούν και να αναπτύσσουν την επίσημη γλώσσα κράτους μέλους και να τη χρησιμοποιούν στα προγράμματα τριτοβάθμιων σπουδών συνιστά επίσης περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως.

Οι επίμαχες διατάξεις εφαρμόζονται κατά τον ίδιο τρόπο στις λετονικές επιχειρήσεις και στους υπηκόους και επιχειρήσεις άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός από το οποίο θα μπορούσε να συναχθεί ότι ο προβαλλόμενος περιορισμός δεν εισάγει δυσμενείς διακρίσεις. Εντούτοις, κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου, από τη νομολογία του Δικαστηρίου δεν προκύπτει σαφώς αν το γεγονός ότι το άρθρο 56, παράγραφος 3, του νόμου περί ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν εφαρμόζεται σε δύο ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που εδρεύουν στη Λετονία επηρεάζει τη φύση του περιορισμού αυτού. Πράγματι, δεν είναι δυνατόν να συναχθεί χωρίς αμφιβολία αν ρύθμιση η οποία εφαρμόζεται αδιακρίτως σε λετονικές και σε αλλοδαπές επιχειρήσεις, αλλά συγχρόνως προβλέπει εξαιρέσεις για δύο επιχειρήσεις που εδρεύουν στη Λετονία εισάγει ή όχι δυσμενή διάκριση.

Η αρχή της αναλογικότητας έχει εξεταστεί κατά τρόπο εξαντλητικό στη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 22ης Ιανουαρίου 2013, Sky Österreich, C-283/11, [παραλειπόμενα] EU:C:2013:28, σκέψη 50, και της 8ης Απριλίου 2014, Digital Rights Ireland και Seitlinger κ.λπ., C-293/12 και C-594/12, [παραλειπόμενα] EU:C:2014:238, σκέψη 46). Ωστόσο, αν υποθεθεί ότι οι επίμαχες στην παρούσα υπόθεση διατάξεις περιορίζουν την ελευθερία εγκαταστάσεως, υπάρχει αμφιβολία για το αν η ερμηνεία του άρθρου 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 16 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο περιορισμός αυτός δικαιολογείται, είναι κατάλληλος και δεν είναι δεσμευτικός πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του θεμιτού σκοπού της προστασίας της επίσημης γλώσσας τον οποίο επιδιώκει ο περιορισμός αυτός. Κατά την άποψη του

αιτούντος δικαστηρίου, η επίσημη γλώσσα θεωρείται ως μία από τις εκδηλώσεις της εθνικής ταυτότητας.

10. Κατά τα προβλεπόμενα από το άρθρο 68 του Συντάγματος και τη νομολογία του αιτούντος δικαστηρίου, το δίκαιο της Ένωσης έχει καταστεί αναπόσπαστο μέρος της λετονικής έννομης τάξης με την επικύρωση της Συνθήκης για την προσχώρηση της Λετονίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συνεπώς, για τη διευκρίνιση του περιεχομένου της εθνικής ρύθμισης και για την εφαρμογή της πρέπει να ληφθεί υπόψη το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ερμηνεία του από τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου της 6ης Μαρτίου 2019 στην υπόθεση αριθ. 2018-11-01, σκέψη 16.2).

Από τις υποχρεώσεις που ανέλαβε η Λετονία λόγω της προσχώρησής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση προκύπτει ότι το άρθρο 105 του Συντάγματος πρέπει να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της ελευθερίας εγκαταστάσεως που κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. απόφαση του αιτούντος δικαστηρίου της 11ης Ιουνίου 2020 στην υπόθεση 2019-12-01, σκέψη 23.1). Επομένως, στην παρούσα υπόθεση είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί το περιεχόμενο του άρθρου 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το άρθρο 267 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζει ότι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφαινεται με προδικαστικές αποφάσεις επί της ερμηνείας των Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και επί του κύρους και της ερμηνείας των πράξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το αιτούν δικαστήριο είναι δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, κατά την έννοια του άρθρου 267, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως, οφείλει να τηρεί την υποχρέωσή του προς παραπομπή, εκτός αν το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι το ζήτημα δεν είναι ουσιώδες ή ότι η οικεία διάταξη έχει ήδη ερμηνευθεί από το Δικαστήριο ή ότι η ορθή εφαρμογή του δικαίου παρίσταται τόσο προφανής ώστε να μην αφήνει περιθώριο για καμία εύλογη αμφιβολία (βλ., για παράδειγμα, απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 1982, CILFIT κατά Ministero della Sanità, C-283/81, [παρλειπόμενα] EU:C:1982:335, σκέψη 21). Όπως προκύπτει από την προαναφερθείσα στην παρούσα απόφαση νομολογία του Δικαστηρίου, η ορθή ερμηνεία και εφαρμογή του άρθρου 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν παρίσταται τόσο προφανής ώστε να μην αφήνει περιθώριο για καμία εύλογη αμφιβολία. Μολονότι το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει επανειλημμένως τη διάταξη αυτή της Συνθήκης, δεν έχει ερμηνεύσει τον περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι στην υπόθεση αριθ. 2020-33-01 υπάρχουν περιστάσεις που δικαιολογούν την απόφαση περί υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο.

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτειθεισών σκέψεων και [παραλειπόμενα] σύμφωνα με το άρθρο 267 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το αιτούν δικαστήριο

διατάσσει:

1. Την υποβολή στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης των ακόλουθων προδικαστικών ερωτημάτων:

1.1. Συνιστά ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως που κατοχυρώνεται στο άρθρο 49 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή, επικουρικός, της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών την οποία εγγυάται το άρθρο 56 [της εν λόγω Συνθήκης], καθώς και της επιχειρηματικής ελευθερίας που προστατεύεται από το άρθρο 16 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

1.2. Ποια στοιχεία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του δικαιολογημένου, κατάλληλου και αναλογικού χαρακτήρα μιας τέτοιας ρύθμισης σε συσχετισμό με τον θεμιτό σκοπό της που ανάγεται στην προστασία της επίσημης γλώσσας ως εκδήλωσης της εθνικής ταυτότητας;

2. Την αναστολή της ενώπιόν του διαδικασίας έως την έκδοση της απόφασης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κατά της παρούσας αποφάσεως δεν χωρεί ένδικο μέσο.

[παραλειπόμενα] [υπογραφές και διαδικαστικές διατυπώσεις]